

Transferne cene u Srbiji***

Rezime Ovaj rad razmatra oblast poreskog tretmana transakcija između povezanih lica, odnosno pitanje transfernih cena u srpskom poreskom zakonodavstvu, pri čemu se teži određivanju suštine načela na kojima je ona zasnovana, kao i njenog značaja za privredni život. Pored navedenog, autori ukazuju na najznačajnije probleme koji proističu iz postojećih zakonskih i podzakonskih normi i predlažu neke od izmena kojima bi se srpski poreski propisi prilagodili najboljim rešenjima iz uporednog prava.

Ključne reči: transferne cene, princip van dohvata ruke, povezana lica, metode za određivanje cene van dohvata ruke, efekat transfernih cena

Summary: This article analyses the tax treatment of related party transactions, i.e. the issue of transfer pricing in Serbian tax legislation, while attempting to determine the essence of the principles on which this area of law is based on, as well as its relevance for the economy. In addition, the authors point out the most evident problems which emanate from the existing laws and bylaws and propose a number of solutions which would adjust the Serbian legal norms to best comparative practices.

Keywords: transfer prices, at arm's length principle, related parties, transfer pricing methods, transfer pricing effect

1. UVOD

Predmet ovog rada se smatra jednim od najznačajnijih poreskih pitanja sa kojim se susreću složeni privredni sistemi koji se sastoje od većeg broja povezanih lica (multinacionalne korporacije ili domaće privredne grupacije). Naime, poreski tretman transakcija koje se odvijaju između privrednih društava koja su međusobno povezana pod okriljem jedne krovne

* Rad je primljen 10.5.2011. godine i na zahtev recezenata je bio jednom na reviziji kod autora

** Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet, gordana@ius.bg.ac.rs

*** Rad predstavlja deo rezultata istraživanja na projektu finansiranom od strane MNTRS: 179001 „Organizaciona i informaciona podrška sistemu upravljanja kvalitetom kao ključnim faktorom povećanja konkurentnosti naših preduzeća i njihovog bržeg izlaska na svetsko i EU tržište.”

korporacije od suštinskog je značaja za poslovanje svake od članica grupe pojedinačno, kao i za grupu u celini. Poreske vlasti širom sveta posvećuju sve više pažnje ovom problemu, što je i razumljivo, naročito kada se uzme u obzir da se danas većina svetske trgovine odvija upravo između povezanih lica (vidi /10/), kao i postojanje mogućnosti za poreske uštede, koje se stvaraju kroz prilagođavanje njihovih međusobnih odnosa krajnjim interesima grupe. Upravo su negativne posledice preseljenja dobiti u države sa povoljnijim poreskim režimom, što može da se postigne i kroz usklađivanje transakcija koje se odvijaju između povezanih lica koja posluju u različitim jurisdikcijama, jedan od ključnih razloga poreske harmonizacije u okviru Evropske unije (vidi /4/).

Kada govorimo o situaciji u Srbiji, poreski aspekt poslovnih odnosa između povezanih lica je veoma važno pitanje s obzirom na to da su strani investitori, po pravilu, multinacionalne korporacije, tačnije pojedinačna društva koja su njihov sastavni deo, kao i da najznačajnije domaće privredne subjekte predstavljaju složene grupe povezanih preduzeća. Postojeće stanje ukazuje na to da je u brojnim oblastima srpske privrede, kao što je to slučaj u npr. bankarskom sektoru /vidi 5/, strano vlasništvo pretežno, odnosno da se veliki broji srpskih privrednih subjekata može smatrati povezanim sa stranim privrednim društvima. Način na koji će navedena oblast biti uređena zakonom, a što je, po našem mišljenju, još i važnije, primena propisa od strane poreskih organa može biti od velikog uticaja na privlačenje stranih ulaganja u državu, koja se nalazi u okruženju veoma sličnih i konkurentnih ekonomija.

U uporednom pravu se susrećemo sa zakonodavstvom koje na poseban način uređuje poreski tretman transakcija između povezanih lica već od prve polovine XX veka: Velika Britanija još od 1915. godine, a zatim SAD od 1917, odnosno 1921. godine (vidi /11/), pri čemu se ova oblast prava naročito ubrzano razvija od poslednje decenije prošlog veka, kao logična posledica sve veće globalizacije svetske privrede (vidi /1/). U srpskom pravu se norme kojima se propisuju specifična pravila vezana za poreski tretman poslovnih odnosa između povezanih lica po prvi put uspostavljaju 1991. godine, donošenjem Zakona o porezu na dobit korporacija (Službeni glasnik RS, br. 76/91), od kada će ona biti sastavni deo svih zakona kojima se uređuje oporezivanje dobiti pravnih lica. Kada je reč o ugovorima o izbegavanju dvostrukog oporezivanja, ova pravila su predviđena još od 1974. godine, kada je SFRJ zaključila svoj prvi ugovor o izbegavanju dvostrukog oporezivanja dohotka i imovine, i to sa Francuskom (Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 28/75), koji Srbija i danas primenjuje. Međutim, tek u proteklih par godina u srpskoj poreskoj praksi počinje da se prepoznaje pravi značaj koji ova pravila imaju, pri čemu se najviše problema pojavljuje u njihovom tumačenju i primeni.

Svesni da je u okviru jednog rada nemoguće adekvatno obraditi sva pitanja koja se javljaju u vezi sa poreskim tretmanom transakcija između povezanih lica, autori su odlučili da se posvete pravnom okviru i osnovnim načelima, a zatim da ukažu na probleme koji su do sada prepoznati u srpskoj praksi i da daju predloge za njihovo rešavanje.

2. PRAVNI OKVIR

Zakon o porezu na dobit pravnih lica (Službeni glasnik RS, br. 25/01, 80/02, 80/02, 43/03, 84/04, 18/10; u daljem tekstu: ZPDPL) propisuje da je poreski obveznik dužan da u svom poreskom bilansu posebno prikaže transakcije sa povezanim licima (član 60. stav 1. ZPDPL), pri čemu cene nastale iz ovakvih transakcija naziva transfernim cenama (eng. *transfer prices*) (član 59. stav 1. ZPDPL). Pored obaveze posebnog prikazivanja prihoda/rashoda koji su ostvareni iz transakcija sa povezanim licima, srpski zakonodavac zahteva da poreski obveznik u svom poreskom bilansu posebno prikaže vrednost tih transakcija po cenama koje bi se ostvarile na tržištu takvih ili sličnih transakcija da se nije radilo o povezanim licima, odnosno da prikaže vrednost transakcija sa povezanim licima po principu van dohvata ruke (eng. *at arm's length principle*) (član 60. stav 3. ZPDPL). Razlika između cene utvrđene po principu van dohvata ruke i obveznikove transferne cene se uključuje u poresku osnovicu (član 61. stav 1. ZPDPL) i, kao takva, podleže oporezivanju.

Prethodno opisana pravila i načela koje predviđa ZPDPL su utemeljena na opšteprihvaćenoj svetskoj praksi, odnosno na usvajanju principa van dohvata ruke, koji predstavlja temelj normi o poreskom tretmanu transakcija između povezanih lica u gotovo svim državama na svetu koje ovo pitanje uređuju u svom zakonodavstvu (vidi /3/).

U Pravilniku o sadržaju poreskog bilansa i drugim pitanjima od značaja za način utvrđivanja poreza na dobit pravnih lica (Službeni glasnik RS, br. [99/10](#), [8/11](#); u daljem tekstu: Pravilnik) vidimo da se on u članu 5. bavi isključivo metodama za utvrđivanje cene transakcije među povezanim licima po principu van dohvata ruke i da nam ne pruža više uvida u prirodu i načela pravila o transfernim cenama. Mada su i norme koje su preuzete iz ranijih verzija Pravilnika ukazivale na nedovoljno poznavanje oblasti transfernih cena od strane srpskih državnih organa, novodoneta odredba člana 5. stav 7. Pravilnika kojom se propisuje posebno pravilo vezano za iznos kamate van dohvata ruke, o kojoj će biti više reči kasnije, na vrlo očigledan način upozorava na potrebu detaljnijeg proučavanja ove oblasti.

Iz obrasca poreskog bilansa PB-1 se vidi da do usklađivanja oporezive dobiti poreskog obveznika dolazi samo u slučaju da su njegovi ukupni troškovi po osnovu transfernih cena veći nego što bi bili po principu van dohvata ruke, odnosno ukoliko su njegovi prihodi po osnovu transfernih cena manji nego što bi bili po principu van dohvata ruke.

Pored pravila o utanjenoj kapitalizaciji koja se odnose na poreski prihvatljiv nivo zaduženosti prema povezanom licu, kojima se u ovom radu nećemo baviti, kada je u pitanju srpsko poresko zakonodavstvo gorenavedene odredbe su jedine koje izričito regulišu poreski tretman transakcija između povezanih lica. Uz njih su propisana i ne previše detaljna pravila o tome kada se poreski obveznici mogu smatrati povezanim licima, kao i na koji način se utvrđuje vrednost transakcija po principu van dohvata ruke.

Međutim, iz postojećih odredbi koje se tiču poreskog tretmana transakcija između povezanih lica moguće je izvesti neka osnovna pravila koja će nam pomoći da ih bolje razumemo i u praksi primenimo.

3. DEFINISANJE POJMA TRANSFERNA CENA

Član 59. stav 1. ZPDPL propisuje da se transfernom cenom smatra cena nastala u transakcijama sredstvima ili stvaranjem obaveza među povezanim licima. Postojanje transakcija sa povezanim licima je potpuno uobičajeno u savremenom poslovnom svetu u kome sve više dominiraju multinacionalne kompanije. Transfernom cenom će se smatrati i ona koja je nastala iz transakcija između povezanih lica od kojih je jedno srpski poreski rezident, a drugo nerezidentni obveznik (prekogranične transakcije), ali i ona nastala iz transakcija između dva povezana srpska rezidenta. Obaveza posebnog prikazivanja transfernih cena, kao i utvrđivanja njihove vrednosti po principu van dohvata ruke ukazuje na to da je zakonodavac svestan činjenice da između lica među kojima postoji mogućnost kontrole i uticaja na poslovne odluke, poslovni odnosi neće uvek biti zasnovani na čisto tržišnim principima, koji bi se primenjivali da se ne radi o povezanim licima, što može imati štetan uticaj na poreske prihode države.

Transferna cena je „sumnjiva” cena, tj. cena čijim modifikovanjem može da dođe do umanjenja poreskih prihoda. Sama po sebi, transferna cena – cena nastala u transakcijama sredstvima ili stvaranjem obaveza između povezanih lica – nije neodgovarajuća, već zakonodavac zahteva da ona bude proverena i da se utvrdi da li je u skladu sa principom van dohvata ruke. Drugim rečima, transferna cena je svaka cena za koju zakonodavac zahteva poseban postupak provere njene vrednosti, pri čemu ona može biti ili u skladu sa principom van dohvata ruke, ili može biti izvan raspona koji utvrđujemo njegovom primenom. Međutim, treba imati u vidu da do usklađivanja cena u transakcijama između povezanih lica neće dolaziti uvek iz pobuda da se ostvari poreska ušteda. Do navedenih pojava moglo bi da dođe zbog, na primer, povećanih potreba za likvidnošću na nivou pojedinačne članice grupe, težnji da se kroz nižu cenu brže zauzme odgovarajući položaj na tržištu, ili, pak, da se kroz ostvarivanje boljih rezultata omogućí dobijanje finansijske podrške banaka pod povoljnijim uslovima. Ali, svako prilagođavanje cena u transakcijama između povezanih lica, bez obzira na razloge kojima je ono prouzrokovano, može negativno (ali i pozitivno, što ne treba gubiti iz vida) uticati na poreske prihode države, pri čemu zakonodavac granicu svojih zahteva postavlja kroz uvođenje načela van dohvata ruke. Primenom pravila o transfernim cenama se ni na koji način ne zadire u zakonitost, opravdanost ili ugovorenu cenu transakcije između povezanih lica, već se samo obezbeđuje da visina poreske obaveze bude ona koja bi se mogla očekivati da se poslovanje odvijalo po čisto tržišnim uslovima.

Pojmu transferna cena ne treba *ad hoc* dodeliti negativno značenje. Kao što je već naglašeno u uvodnom delu ovog rada, u savremenom poslovnom svetu

multinacionalne kompanije igraju odlučujuću ulogu, a u slučaju Srbije one predstavljaju najveće strane investitore, pri čemu ne treba izgubiti iz vida i to da postoje brojne domaće grupe povezanih lica koje su od suštinskog značaja za privredni život zemlje. S obzirom na to da između povezanih lica postoje brojni poslovni odnosi koji su smisao njihovog postojanja i poslovanja, a koji su veoma često zasnovani na čisto tržišnim principima, neophodno je uskladiti sledeća dva sukobljena interesa:

- a) interes da se osiguraju poreski prihodi države, i
- b) interes da se poreskim propisima ne sputava privredni razvoj i da se njima ne utiče na opravdane i razumne poslovne odluke.

Da bismo ustanovili da li je cena određene transakcije transferna neophodno je da utvrdimo da li su lica između kojih se ta transakcija odigrala povezana ili ne.

Član 59. stav 2. ZPDPL nas prvo suočava sa opštom definicijom, po kojoj se licem povezanim sa obveznikom može smatrati ono fizičko ili pravno lice u čijim se odnosima sa obveznikom javlja mogućnost kontrole ili značajnijeg uticaja na poslovne odluke. Već na prvi pogled moramo primetiti da je određenje pojma povezanog u smislu kriterijuma mogućnost kontrole ili značajniji uticaja na poslovne odluke postavljeno veoma široko i ostavlja puno prostora za različita tumačenja. Sem toga, potrebno je imati u vidu da, iako se u članu 59. st. 3, 4. i 5. ZPDPL povezanost uvek utvrđuje iz ugla kontrolisanog poreskog obveznika, odnosno obveznika na čije poslovne odluke neko drugo lice ima uticaj, cena nastala u transakciji sa povezanim licem smatraće se transfernom kako na nivou poreskog obveznika koji je kontrolisan, tako i na nivou onog poreskog obveznika koji ima kontrolu ili koji utiče na poslovne odluke drugog.

Sada ćemo se osvrnuti i na neka od načela na kojima počiva poreski postupak i sagledati primenu pravila o transfernim cena iz ove perspektive. Poreski obveznik je dužan da, pre svega, cenu transakcije posebno iskaže u svom poreskom bilansu, a zatim i da utvrdi cenu koja bi se ostvarila na tržištu takvih ili sličnih transakcija da nije poslovao sa povezanim licem. Ispunjenje zakonskih obaveza u pogledu posebnog prikazivanja transfernih cena i cena van dohvata ruke predstavlja značajno opterećenje za obveznika, koje sa sobom nosi i određene troškove, naročito kada je u pitanju utvrđivanje cene van dohvata ruke. S obzirom na to da poreski obveznik mora izdvojiti i vreme i sredstva kako bi ispunio ovu svoju zakonsku obavezu, potrebno je da mu se pruže jasna i čvrsta pravila prema kojima on može odrediti razmere svojih obaveza. Zbog toga se prilikom tumačenja člana 59. stav 2. ZPDPL treba rukovoditi načelom ekonomičnosti upravnog postupka (član 14. Zakona o opštem upravnom postupku (Sl. list SRJ, br. 33/97, 31/01, Sl. glasnik RS, br. 30/10), načelom zakonitosti (član 5. stav 2. Zakona o opštem upravnom postupku i član 4. stav 2. Zakona o poreskom postupku i poreskoj administraciji (Sl. glasnik RS, br. 80/02, 84/02, 23/03, 70/03, 55/04, 61/05, 85/05, 62/06, 61/07, 20/09, 72/09, 53/10), kao i načelom zaštite prava građana i zaštite javnog interesa (član 6. stav 3. Zakona o opštem upravnom postupku).

Prethodno izloženo dobija na značaju kada se vidi da u narednim stavovima člana 59. ZPDPL, u kojima se precizira kada se određeno lice ima smatrati povezanim sa poreskim obveznikom, zakonodavac koristi različite termine od onih upotrebljenih u članu 59. stav 2. ZPDPL.

Naime, u članu 59. stav 3. ZPDPL propisano je da se „posedovanje 50% i više ili pojedinačno najvećeg dela akcija ili udela smatra omogućenom kontrolom nad obveznikom“. Podsetimo se da u članu 59. stav 2. ZPDPL zakonodavac koristi standard mogućnosti kontrole.

Ono što član 59. stav 3. ZPDPL propisuje je da, ukoliko određeno lice poseduje 50% i više ili pojedinačno najveći deo akcija ili udela u poreskom obvezniku, onda se u tom slučaju zasigurno radi o povezanom licu, pa se i cena svake transakcije između ova dva lica smatra transfernom.

Član 59. stav 4. ZPDPL određuje da uticaj na poslovne odluke obveznika postoji (ponovimo da se u članu 59. stav 2. ZPDPL govori o postojanju mogućnosti značajnijeg uticaja), pored slučaja omogućene kontrole nad obveznikom, i onda kada određeno pravno ili fizičko lice poseduje 50% i više ili pojedinačno najveći broj glasova u obveznikovim organima upravljanja.

Standard koji je vezan za postojanje uticaja na poslovne odluke poreskog obveznika iz člana 59. stav 4. ZPDPL će obično biti ispunjen istovremeno sa standardom iz člana 59. stav 3. ZPDPL, ali to ne mora nužno uvek da bude slučaj, s obzirom na to da broj glasova u organima upravljanja poreskog obveznika može biti u nesrazmeri sa učešćem u njegovom kapitalu.

U članu 59. st. 3. i 4. ZPDPL definisani su slučajevi postojanja neposredne kontrole, odnosno neposrednog uticaja na poslovne odluke poreskog obveznika.

Pored neposredne kontrole i uticaja, članom 59. stav 5. ZPDPL predviđeno je da će se poreski obveznik smatrati povezanim i sa onim pravnim licem u kome, kao i kod obveznika, ista fizička ili pravna lica neposredno ili posredno učestvuju u upravljanju, kontroli ili kapitalu, što predstavlja posrednu povezanost gde je veza između dva poreska obveznika uspostavljena preko njihovog odnosa sa trećim licem.

Na ovom mestu moramo ukazati na prvi nedostatak srpskih odredbi o transfernim cenama, koji se odnosi na nepostojanje dovoljno preciznih pravila koja se tiču posredne povezanosti, pri čemu se postavlja pitanje da li se član 59. stav 2 ZPDPL može samostalno primeniti.

Stav autora je da se povezanost može utvrđivati isključivom primenom člana 59. stav 2. ZPDPL (drugim rečima, onda kada to nije moguće izvršiti putem odredbi člana 59. st. 3, 4. ili 5. ZPDPL), samo u izuzetnim slučajevima kada je mogućnost kontrole ili značajnijeg uticaja na poslovne odluke očigledna, i to u smislu standarda koje postavljaju član 59. st. 3, 4. i 5. ZPDPL ili u slučajevima u kojima bi bilo mesta primeni načela fakticiteta iz člana 9. Zakona o poreskom postupku i poreskoj administraciji (do čega inače može doći samo izuzetno).

Međutim, bilo bi uputnije izmeniti postojeći tekst člana 59. ZPDPL na sledeći način:

„Transfernom cenom smatra se cena nastala u vezi sa transakcijama sredstvima ili stvaranjem obaveza među povezanim licima.

Licem povezanim sa obveznikom smatra se ono fizičko ili pravno lice u čijim se odnosima sa obveznikom javlja mogućnost kontrole ili značajnijeg uticaja na poslovne odluke.

Posredno ili neposredno posedovanje 50% i više ili pojedinačno najvećeg dela akcija ili udela smatra se omogućenom kontrolom nad obveznikom.

Uticaj na poslovne odluke obveznika postoji, pored slučaja predviđenog u stavu 3. ovog člana, i kada lice povezano sa obveznikom posredno ili neposredno poseduje 50% i više ili pojedinačno najveći broj glasova u obveznikovim organima upravljanja.

Licem povezanim sa obveznikom smatra se i ono pravno lice u kome, kao i kod obveznika, ista fizička ili pravna lica posredno ili neposredno učestvuju u upravljanju, kontroli ili kapitalu, na način predviđen u st. 3. i 4. ovog člana.“

Na ovaj način bi se primena člana 59. stav 2. ZPDPL svela samo na slučajeve u kojima ima mesta primeni načela fakticiteta iz člana 9. Zakona o poreskom postupku i poreskoj administraciji.

Pravila o transfernim cenama na neki način predstavljaju emanaciju načela fakticiteta u oblasti poreskog tretmana transakcija između povezanih lica, te je stoga njegova primena u oblasti transfernih cena neprimerena, osim u veoma izuzetnim slučajevima.

4. NAČELO VAN DOHVATA RUKE

Načelo van dohvata ruke je prvi put uvedeno u poresko zakonodavstvo Sjedinjenih Američkih Država davne 1934. godine (vidi /1/), dok je kao međunarodni standard prihvaćeno kroz rad OECD-a u ovoj oblasti, primarno putem odredbi člana 9. Model-konvencije OECD o porezima na dohodak i imovinu (vidi /2/) (u daljem tekstu: Model-konvencija OECD) i donošenjem OECD Uputstva o transfernim cenama za multinacionalne korporacije i poreske administracije (vidi /3/) (u daljem tekstu: OECD Uputstvo), kao i sledstvenim prihvatanjem u brojnim zakonodavstvima širom sveta.

U srpskom pravu princip van dohvata ruke je predviđen ZPDPL, u okviru norme koja propisuje da je poreski obveznik dužan da u svom poreskom bilansu posebno iskaže iznos transfernih cena iz transakcija sa povezanim licima, a zatim da utvrdi i iskaže kolika bi njihova vrednost bila na slobodnom tržištu, između nepovezanih lica, pri čemu se razlika između cene utvrđene primenom principa van dohvata ruke i obveznikove transferne cene uključuje u poresku osnovicu.

Navedeni princip deluje veoma razumno, ali je njegova praktična primena zahtevna i podrazumeva prethodno dobro teorijsko razumevanje, pri čemu se postavljaju dva ključna pitanja:

- Na koji način utvrditi cenu van dohvata ruke – cenu istih ili sličnih transakcija čije transferne cene kontrolišemo da se nije radilo o povezanim licima?
- Na koji način iskazati efekat eventualnih razlika između obveznikovih transfernih cena i cena van dohvata ruke?

4.1. Cena van dohvata ruke

Cena van dohvata ruke je u ZPDPL određena kao cena na tržištu takvih ili sličnih transakcija – u odnosu na transakciju koja se odigrala između povezanih lica – da se nije radilo o povezanim licima.

Srpski zakonodavac nedvosmisleno zahteva da se provera transfernih cena, odnosno određivanje cene van dohvata ruke vrši na nivou pojedinačnih transakcija. Međutim, upravo je izbor izraza transakcija ključan za razumevanje primene načela van dohvata ruke.

Da bismo mogli da primenimo određenu metodu za utvrđivanje cene van dohvata ruke prethodno je neophodno da dobro razumemo transakciju koju kontrolišemo (transakciju iz koje je nastala transferna cena – kontrolisana transakcija) kako bi tek onda mogli da pronađemo uporedive parametre, odnosno cene nekontrolisanih transakcija sa kojima možemo upoređivati transakciju iz koje je nastala transferna cena. Prema OECD Uputstvu, faktori uporedivosti koje moramo uzeti u obzir uključuju: karakteristike dobra ili usluga čiji se promet vrši, raspodelu funkcija između povezanih lica (uključujući i raspodelu imovine i rizika), ugovorne odredbe, ekonomsko okruženje učesnika u transakciji, kao i njihove poslovne strategije.

Nekontrolisane transakcije i cene nastale iz njih upoređuju se sa kontrolisanim transakcijama i transfernim cenama ako su zadovoljeni sledeći uslovi:

- Nijedna razlika između nekontrolisanih i kontrolisanih transakcija ne sme značajno uticati na cenu proizvoda ili usluge na tržištu, ili
- Razumne i dovoljno precizne ispravke mogu se izvršiti da se eliminišu značajni rezultati takvih razlika.
- Sve razlike moraju biti kvantifikovane da bi mogla da se odredi tržišna cena između povezanih lica. Ugovorna cena između nepovezanih lica treba da se ispravi za kumulativni efekat razlika.

Tek pošto utvrdimo prirodu transakcije koju analiziramo (transakcije u smislu njene suštine, a ne forme) možemo da pređemo na potragu za uporedivim parametrima i da se posvetimo izboru odgovarajuće metode za utvrđivanje cene van dohvata ruke.

Prethodno opisani pristup je potvrđen i Mišljenjem Ministarstva finansija Republike Srbije br. 430-07-00036/2008-04 od 25. marta 2008. godine, u kojem se, između ostalog, navodi da:

„ ... Pri upoređivanju cena istih ili sličnih transakcija smatramo da, u skladu sa Zakonom i Pravilnikom, kao i sa načelom fakticiteta – ekonomske suštine u utvrđivanju poreskih činjenica, treba imati u vidu i sve druge okolnosti, odnosno uslove pod kojima su formirane odgovarajuće cene koje se upoređuju (smanjenje ili povećanje cene transakcije zbog npr: rokova plaćanja, kvaliteta, posebne garancije, datih jemstava, dodatnih servisnih usluga, količinskog rabata, načina distribucije i sl.), kako bi se mogli upoređivati isti ili slični uslovi formiranja cene na tržištu i cene prema povezanom licu, istih ili sličnih dobara ili usluga u isto ili približno isto vreme. Sve navedene i druge okolnosti koje utiču na formiranje cene transakcije obveznik treba da dokaže podnošenjem odgovarajuće valjane dokumentacije, koju poreski organ proverava u postupku poreske kontrole, utvrđujući, u skladu sa zakonom kojim se uređuje poreski postupak i poreska administracija, a na osnovu svih podataka i informacija koje su od značaja, stvarno činjenično stanje.“

Zaključujemo da izraz transakcija koju koristi ZPDPL obuhvata i onaj promet dobara i usluga između povezanih lica koji nije formalno ugovoren i za koji se ne plaća bilo kakva naknada (između povezanih lica ponekad neće biti zaključeni ugovori, s obzirom na to da zbog specifičnih odnosa njima nije potrebno posebno obezbeđenje, niti bi ona uobičajeno tražila zaštitu ili ispunjenje pred sudovima). Takođe, on je dovoljno širok da nam omogući često neophodnu apstrakciju kojom dolazimo do suštine odnosa između povezanih lica, bez čega nema adekvatne primene načela van dohvata ruke, pošto on ima smisla samo ukoliko se primenjuje na ekonomsku prirodu odnosa između povezanih lica (npr. moguće je izvršiti kontrolu na nivou grupe ugovora, koji suštinski predstavljaju jednu transakciju).

Pored navedenih uslova za pronalaženje uporedivih transakcija, odnosno uporedivih cena van dohvata ruke, neophodno je da se one odvijaju između nepovezanih lica, jer bi bilo besmisleno porediti jednu transfernu cenu sa drugom transfernom cenom, kada se kod obe javljaju isti problemi i iste mogućnosti za usklađivanje, shodno interesima povezanih lica ili grupacija kojima ona pripadaju.

Izgleda, ipak, da kada je u pitanju srpska poreska praksa i razumevanje načela van dohvata ruke, stvari stoje drugačije od onoga što je prethodno izloženo u ovom radu.

Naime, jedina odredba srpskog zakonodavstva koja daje primer, i to kroz izuzetak od opšteg pravila, za primenu jedne od metoda za utvrđivanje cene van dohvata ruke – metode uporedive cene na tržištu, sadržana je u članu 5. stav 7. Pravilnika i odnosi se na utvrđivanje kamate van dohvata ruke u slučaju zajmova ili kredita između povezanih lica. Navedena norma glasi:

„Izuzetno od st. 1. do 6. ovog člana, za utvrđivanje iznosa kamate koja bi po tržišnim uslovima (po principu „van dohvata ruke“) bila obračunata na zajmove,

odnosno kredite među povezanim licima, koriste se: za zajam, odnosno kredit odobren u dinarima, prosečno ponderisana referentna kamatna stopa utvrđena za poreski period za koji se podnosi poreski bilans, a uslučaju deviznog zajma, odnosno kredita, prosečno ponderisana kamatna stopa po kojoj su se domaće banke zaduživale u inostranstvu u poreskom periodu za koji se podnosi poreski bilans, za svaku valutu posebno.“

Takođe je zanimljivo primetiti da je prethodno važeći tekst člana 5. stav 7. Pravilnika, koji je bio na snazi samo 39 dana (od 04. januara do 12. februara 2011. godine), glasilo:

„Za utvrđivanje iznosa kamate koja bi po tržišnim uslovima (po principu "van dohvata ruke") bila obračunata na zajmove, odnosno kredite među povezanim licima, koriste se: za zajam, odnosno kredit denominovan u dinarima, referentna kamatna stopa centralne emisione banke u momentu odobrenja kredita, odnosno zajma, a u slučaju deviznog kredita, odnosno zajma, kamatna stopa koju centralna banka države čija je valuta u pitanju, primenjuje na kredite, odnosno zajmove koje odobrava bankama.“

Citirane odredbe Pravilnika se pozivaju na princip van dohvata ruke, koji je i zakonska kategorija koja ne može biti uklonjena podzakonskim aktom, ali je, i pored toga, u oba slučaja ovaj princip prekršen na način koji zahteva dublju analizu. Naime, u prvoj verziji, u slučaju deviznih kredita ili zajmova Ministarstvo finansija (tvorac podzakonskog akta) propisuje da je kamata koja bi se ostvarila po tržišnim uslovima jednaka onoj koju centralna banka države čija je valuta u pitanju primenjuje na kredite, odnosno zajmove koje odobrava bankama. Kamata koja se uzima kao uporediva – tržišna za potrebe kontrole transfernih cena je ona kamata, po kojoj se niti jedan domaći dužnik, uključujući i samu državu Srbiju kao teorijski najsolventnijeg dužnika u zemlji, ne bi mogao zadužiti bilo gde u svetu (npr. referentna kamatna stopa za slučaj zajmova denominovanih u EUR bi iznosila 1%, za CHF 0,25%, a za USD 0-0,25%) (vidi /8/).

S druge strane, danas važeći tekst člana 5. stav 7. Pravilnika, kao uporedivu cenu van dohvata ruke uzima prosečno ponderisanu kamatnu stopu po koju su se domaće banke zaduživale u inostranstvu, čime suštinski propisuje da transfernu cenu kamata upoređujemo sa (barem kada su u pitanju banke) prosečno ponderisanim tim istim transfernim cenama, što je jedini logičan zaključak, ukoliko uzmemo u obzir da se najveći deo domaćih banaka zadužuje u inostranstvu gotovo isključivo kod svojih povezanih lica. Pored navedenog nedostatka (upoređivanje transfernih cena sa tim istim transfernim cenama), postavlja se pitanje da li se može kao uporediva tržišna kamata za npr. privredno društvo koje tek otpočinje svoju proizvodnju, uzeti ona kamata po kojoj se zadužuju banke. Činjenica je da će se banke uvek, zbog svoje pouzdanosti i solventnosti, zaduživati po nižim kamatnim stopama od ostalih privrednih subjekata.

4.2. Izbor i primena metoda za utvrđivanje cene van dohvata ruke

ZPDPL predviđa da se za utvrđivanje cene transakcija po principu van dohvata ruke koriste tri metode, i to: metoda uporedive cene na tržištu kao primarna, a ukoliko nju nije moguće primeniti, metoda koštanja uvećana za uobičajenu zaradu ili metoda preprodajne cene.

Navedene tri metode koje predviđa ZPDPL se nazivaju i tradicionalnim transakcionim metodama i poznaju ih gotovo sva zakonodavstva u svetu koja uređuju pitanje transfernih cena. Pored tradicionalnih transakcionih metoda, u uporednom pravu susrećemo se sa još nekim metodama za utvrđivanje cene transakcija po principu van dohvata ruke, od kojih su najzastupljenije metoda transakcione neto dobiti (eng. *transactional net margin method*) i metoda podele dobiti (eng. *profit split method*). Već na ovom mestu moramo ukazati da je propisivanje samo tri tradicionalne transakcione metode za uvrđivanje cene van dohvata ruke ozbiljan nedostatak srpskih propisa o transfernim cenama, s obzirom na to da su barem metode transakcione neto dobiti i podele dobiti postale široko prihvaćene u uporednom pravu i da cene pojedinih oblika transakcija koje se veoma često sreću u savremenom poslovanju nije moguće utvrditi primenom tradicionalnih transakcionih metoda (npr. vrednost cene prava korišćenja prava intelektualne svojine, vrednost cene koja se plaća za određene tipove usluga, itd.).

Ali, pre nego što se posvetimo izboru i upotrebi neke od predviđenih metoda, neophodno je da utvrdimo parametre koje ćemo koristiti za njihovu primenu.

Srpski zakonodavac nas prvo usmerava na obaveznu primenu metode uporedive cene na tržištu, što predstavlja pomalo zastareo pristup, koji se danas u uporednom pravu sve više zamenjuje pravilom izbora najprimerenije metode (vidi /3/). Tek pošto utvrdimo da metodu uporedive cene na tržištu nije moguće primeniti, možemo preći na izbor i primenu jedne od dve preostale metode za određivanje cene van dohvata ruke.

Da bismo primenili metodu uporedive cene na tržištu, potrebno je da pronađemo javno dostupni podatak o ceni iste ili slične transakcije. Naime, za potrebe utvrđivanja cene van dohvata ruke i poreski obveznik i poreski organi se moraju koristiti isključivo javno dostupnim podacima, odnosno podacima do kojih mogu doći i koje mogu drugom saopštiti na zakonit način. U skladu sa načelom čuvanja službene tajne u poreskom postupku – kada su u pitanju poreski organi, odnosno opštim pravilima poštovanja zakona – kada je u pitanju poreski obveznik, za potrebe utvrđivanja cene van dohvata ruke mogu se koristiti ili samo javno dostupni podaci, ili podaci o poslovanju samog poreskog obveznika, koji se opet ne mogu iskoristiti od strane poreskih organa u kontroli nekog drugog poreskog obveznika. Upravo je količina javno dostupnih podataka ključno ograničenje za primenu metode uporedive cene na tržištu.

Kada je u pitanju primena metode uporedive cene na tržištu u Pravilniku je propisana jedna upitna odredba po kojoj ukoliko se može utvrditi više uporedivih cena na tržištu, koje se znatno razlikuju, kao uporediva cena na tržištu se uzima

najniža uspostavljena cena. Ne postoji jasno objašnjenje zbog čega je ovo pravilo predviđeno u srpskim propisima o transfernim cenama, kada ono ide u korist poreskog obveznika ukoliko ostvaruje prihode od povezanih lica, dok mu ide na štetu ukoliko ima rashode prema povezanim licima.

Ako postoje javno dostupni podaci o cenama iz transakcija koje su iste ili slične onoj koju podvrgavamo proveri, moguće je primeniti metodu uporedive cene na tržištu. Međutim, ovo najčešće neće biti slučaj, a čak i ukoliko na nivou samog poreskog obveznika možemo pronaći podatke o prometu dobara i usluga koji su formalno isti ili slični onome sa povezanim licem, po pravilu će odnosi (raspodela funkcija) ili ugovorni odnosi biti dovoljno različiti da se ne mogu sa sigurnošću kvantifikovati, što za posledicu ima da transakcije neće biti uporedive. Zbog toga će u praksi pretežno morati da se pristupi primeni neke od alternativnih metoda za utvrđivanje cene van dohvata ruke.

Preostale dve metode za uvrđivanje cene van dohvata ruke koje predviđa ZPDPL, metoda koštanja uvećana za uobičajenu zaradu i metoda preprodajne cene, to čine preko upoređivanja (bruto) marže koja se dodaje na troškove, odnosno koja je sadržana u prodajnoj ceni. Obe metode polaze od elemenata za koje se može smatrati da su van dohvata ruke: cena koštanja u slučaju metode koštanja uvećane za uobičajenu zaradu, odnosno prodajna cena u slučaju metode preprodajne cene. Upravo će dostupnost polaznih elemenata za koje se može smatrati da su van dohvata ruke biti ključni za izbor jedne od ove dve metode, iz razloga što je jedino smislaono upoređivati marže u odnosu na one parametre u čiju se tržišnost možemo pouzdati. Metoda koštanja uvećana za uobičajenu zaradu će biti najprimerenija u slučaju proizvodnje ili pružanja usluga, dok će metoda preprodajne cene najčešće biti upotrebljavana u slučaju preprodaje dobara.

U situaciji kada nemamo javno dostupne podatke za primenu metode uporedive cene na tržištu, to će najčešće podrazumevati da nemamo ni neposredno dostupne podatke o maržama koje se ostvaruju u sličnim ili istim transakcijama, pa do njih moramo posredno doći, opet korišćenjem javno dostupnih podataka.

Postupak posrednog dolaženja do marže koja se ostvaruje u istim ili sličnim transakcijama podrazumeva pronalaženje nezavisnih uporedivih privrednih društava čiji su finansijski izveštaji javno dostupni, gde pod uporedivim privrednim društvom podrazumevamo ono koje nema povezanih lica u smislu člana 59. ZPDPL, čija je isključiva delatnost identična ili približna transakciji iz koje je nastala transferna cena, a preko kojih možemo izračunati bruto maržu koju ono ostvaruje obavljajući transakcije identične onoj čiju transfernu cenu proveravamo.

Kao značajan problem koji se pojavljuje u pogledu primene svih metoda za utvrđivanje cene van dohvata ruke je na koji način obezbediti da dobijeni rezultati budu što je približniji onima koji bi se mogli razumno očekivati u tržišnim uslovima poslovanja.

Naime, da li je dovoljno za potrebe utvrđivanja cene van dohvata ruke pronaći samo jedan uporedivi parametar (jednu uporedivu cenu na tržištu ili jedno

uporedivo privredno društvo) i šta činiti kada u trenutku ispunjavanja zakonske obaveze iskazivanja transfernih cena i utvrđivanja cena van dohvata ruke nemamo na raspolaganju podatke iz perioda koji se poklapa sa onim u kome su nastale transferne cene?

Srpska pravila o transfernim cenama ukazuju da bi za potrebe utvrđivanja cene van dohvata ruke bilo potrebno da se pronađe i iskoristi veći broj uporedivih parametara, s obzirom na to da Pravilnik, za potrebe metode koštanja uvećana za uobičajenu zaradu i metode preprodajne cene, definiše uobičajenu zaradu (marža) kao zaradu koja je ostvarena u istim ili sličnim transakcijama između nepovezanih lica, u isto ili približno isto vreme, dok se kod metode uporedive cene na tržištu posebno bavi slučajem kada postoji više uporedivih cena na tržištu, koje se među sobom značajno razlikuju. Upotreba većeg broja uporedivih parametara ima za cilj dobijanje uprosječenog rezultata iz kojeg će biti odstranjeni efekti izbora jednog parametra koji ide bilo u korist, bilo na štetu poreskog obveznika (npr. poreski obveznik može izabrati nezavisno uporedivo privredno društvo koje veoma loše posluje, dok poreski organi mogu izabrati nezavisno uporedivo privredno društvo koje izuzetno dobro posluje). Međutim, dok kod metode uporedive cene na tržištu Pravilnik daje (ponovimo, veoma upitno) rešenje, postavlja se pitanje na koji način upotrebiti veći broj rezultata koje dobijamo u slučaju primene preostale dve metode.

Zahtev iz Pravilnika da se i uporedive cene na tržištu, kao i uobičajne zarade utvrđuju u odnosu na isto ili približno isto vreme u kome su se odigrale transakcije između povezanih lica, veoma često neće moći da bude ispunjen, prvenstveno u slučaju primene metode koštanja uvećane za uobičajenu zaradu i metode preprodajne cene. Podsetimo se da se za potrebe utvrđivanja cene van dohvata ruke moraju koristiti javno dostupni podaci, a ukoliko smo primorani da do cene van dohvata ruke dolazimo putem finansijskih izveštaja uporedivih privrednih društava, posedovaćemo samo podatke za godine koje prethode godini za koju ove cene utvrđujemo. Međutim, da li je dovoljno da posedujemo javno dostupne podatke samo za proteklu godinu? Naime, upravo postojeće ekonomsko okruženje nam ukazuje na to da bi takav pristup bio pogrešan. U periodima krize dobit privrednih subjekata opada, dok u periodima oporavka ona raste. Stoga bi cena van dohvata ruke u kriznoj godini, koju utvrđujemo na osnovu podataka iz godine stabilnog ekonomskog okruženja bila uvećana, a cena van dohvata ruke u godini oporavka, koju utvrđujemo na osnovu podataka iz kriznih perioda, umanjena u odnosu na onu koja bi se mogla očekivati u periodu u kome je nastala transferna cena. Jedini razuman zaključak bi morao biti da ukoliko nemamo podatke iz perioda za koji utvrđujemo cenu van dohvata ruke, standard „približno isto vreme“ iz Pravilnika je neophodno šire tumačiti, tako da obuhvata raspon od više godina, što bi obezbedilo upoređavanje razlika u ekonomskom okruženju koji se mogu javiti od godine do godine.

Uporedna praksa nam ukazuje da se u gotovo svim zakonodavstvima koja poznaju pravila o transfernim cenama koristi veći broj uporedivih parametara (uporedivih privrednih društava i to po pravilu najmanje 5), pri čemu se uzimaju podaci iz više prethodnih godina (najmanje 3 godine) (vidi /1/).

Tabela br. 1 - Primer obračuna prosečne marže jednog uporedivog privrednog društva za potrebe primene metode koštanja uvećana za uobičajenu zaradu

Godina	Prihodi od prodaje proizvoda (evidentirani u okviru grupe 61 kontnog okvira)	Troškovi proizvodnje (evidentirani u okviru grupa 51–55 kontnog okvira)	Bruto zarada	Bruto marža	Uprosečena marža
2009	3879	3602	277	7,69%	
2008	2998	2959	39	1,3%	
2007	3026	2678	348	12,99%	
2006	2794	2543	251	9,8%	
2005	2255	2456	-201	-8,18%	
2005-2009	14952	14238	714		5,01%

Izvor: /12/

Bruto marža = Bruto zarada/troškovi proizvodnje

Tabela br. 2 - Primer obračuna prosečne marže jednog uporedivog privrednog društva za potrebe primene metode preprodajne cene

Godina	Prihodi od prodaje robe (evidentirani u okviru grupe 60 kontnog okvira)	Nabavna vrednost prodate robe (evidentirana u okviru grupe 50 kontnog okvira)	Bruto zarada	Bruto marža	Uprosečena marža
2009	3879	3602	277	7,14%	
2008	2998	2959	39	1,30%	
2007	3026	2678	348	11,50%	
2006	2794	2543	251	8,98%	
2005	2255	2456	-201	-8,91%	
2005-2009	14952	14238	714		4,78%

Izvor: /12/

Bruto marža = Prihodi od prodaje robe/bruto zarada

Ukoliko postoje razlike u funkcijama i rizicima između društva čiju transfernu cenu proveravamo i uporedivih društava čije podatke koristimo za izračunavanje uporedive marže, onda se ti komparativni podaci moraju uskladiti.

Na samom kraju, prema rešenjima koja poznaju uporedna poreska zakonodavstva npr. SAD i Nemačke se na prikupljene podatke, uprosečene

marže većeg broja uporedivih privrednih društava za period od više godine primenjuje statistička obrada podataka, i to: minimum, 1. kvartil, medijan, 3. kvartil i maksimum, pri čemu se prihvatljiva marža van dohvata ruke nalazi između 1. i 3. kvartila, uz odbacivanje ekstrema (tj. minimuma i maksimuma) (vidi /1/).

Određivanje kvartila umesto npr. računanja aritmetičke sredine ima za cilj dobijanje raspona van dohvata ruke, koji omogućava dovoljno prostora poreskom obvezniku, koji bi u suprotnom morao da teži tačno određenom iznosu marže, što bi ga gotovo po pravilu dovodilo u poziciju da mu transferne cene odudaraju od cena van dohvata ruke. Sem toga, bilo bi potrebno izričito propisati koju vrednost iz raspona van dohvata ruke poreski organi, odnosno poreski obveznik treba da primene prilikom iskazivanja cena van dohvata ruke u slučajevima kada je transferna cena izvan raspona van dohvata ruke (npr. u poreskom pravu SAD uzima se vrednost medijane (vidi /1/)).

Osnovni nedostatak srpskih propisa o transfernim cenama se ogleda upravo u tome što nisu predviđena pravila za primenu inače krajnje šturih normi kojima se uređuje ova oblast, naročito kada se radi o postupku primene metoda za utvrđivanje cena van dohvata ruke. To se ogleda i u činjenici da u velikom broju sektora srpske privrede nema nezavisnih privrednih društava ili je njihov broj veoma mali (npr. proizvodnja piva ili cementa), pa je zbog toga nemoguće pronaći uporedive parametre za utvrđivanje cena van dohvata ruke. Srpski poreski propisi nam uopšte ne daju smernice na koji način i pod kojim uslovima možemo eventualno koristiti uporedive parametre sa drugih tržišta za potrebe provere domaćih transfernih cena, što bi bilo neophodno za njihovu adekvatnu primenu.

5. EFEKAT TRANSFERNIH CENA

Osnovni cilj normi o transfernim cenama, odnosno načela van dohvata ruke je da se zaštiti poreska osnovica i da oporeziva dobit poreskog obveznika odgovara onoj koju bi on imao da je poslova u potpunosti na slobodnom tržištu sa nepovezanim licima. Iako princip van dohvata ruke i pravila o transfernim cenama nemaju kazneni karakter, niti se vrednosno odnose prema transakcijama između povezanih lica, a za posledicu mogu imati i sprečavanje mogućnosti za nelegitimne poreske uštede do kojih može doći prilagođavanjem cena i odnosa u međusobnim transakcijama između povezanih lica, veoma značajno pitanje se postavlja u pogledu efekata primene prethodno izloženih normi.

Postavlja se pitanje kako primeniti normu da se razlika između cene utvrđene po principu van dohvata ruke i obveznikove transferne cene uključuje u poresku osnovicu.

Prema srpskim poreskim propisima, shodno obrascu poreskog bilansa PB-1, efekat transfernih cena, odnosno usklađivanje prihoda ili rashoda poreskog obveznika se vrši samo na nivou ukupnih prihoda ili rashoda, i to samo onda kada ukupan iznos prihoda ili rashoda po transfernim cenama odstupa od njihove ukupne vrednosti po principu van dohvata ruke i to na štetu poreske osnovice. Drugim rečima, navedeno usklađivanje se vrši samo onda kada su ukupni prihodi po transfernim cenama manji od onih koji bi se ostvarili po principu van dohvata ruke, odnosno onda kada su ukupni rashodi po transfernim cenama veći od onih koji bi se ostvarili po principu van dohvata ruke.

Tabela br. 3 - Primer efekta transfernih cena na poresku osnovicu

1.	Dobit poslovne godine	2,000
2.	Obračunati troškovi po osnovu transfernih cena	1,000
3.	Obračunati troškovi između povezanih lica po tržišnim cenama	800
4.	Razlika obračunatih troškova (> 0)	200
5.	Poreska osnovica	2,200

1.	Dobit poslovne godine	2,000
2.	Obračunati prihodi po osnovu transfernih cena	1,000
3.	Obračunati prihodi između povezanih lica po tržišnim cenama	800
4.	Razlika obračunatih prihoda ($3 - 2 > 0$)	0
5.	Poreska osnovica	2,000

Izvor: /12/

Ekonomsko dvostruko oporezivanje je posledica primene pravila o transfernim cenama u slučaju da se njihov efekat iskazuje samo kroz korekciju uvećanja poreske osnovice, koju ne prati korespondentno smanjenje osnovice na nivou onog poreskog obveznika na koga je dobit preneti kroz transfernu cenu.

Ukazaćemo na određenu neusaglašenost između odredbi ZPDPL i obrasca PB-1. Naime, ZPDPL nedvosmisleno zahteva da se provera transfernih cena vrši po pojedinačnoj transakciji, pri čemu propisuje da se razlika između cene van dohvata ruke i obveznikove transferne cene uključuje u poresku osnovicu. Nasuprot tome, obrazac PB-1 dovodi do toga da do korekcije dolazi samo ukoliko su ukupni prihodi po transfernim cenama manji od onih koji su obračunati po cenama van dohvata ruke, odnosno ukoliko su ukupni rashodi po transfernim cenama veći od onih koji su obračunati po cenama van dohvata ruke. ZPDPL nigde ne propisuje da do korekcije po osnovu transfernih cena dolazi isključivo na nivou ukupnih prihoda i rashoda, niti propisuje da do korekcije u poreskom bilansu dolazi samo ukoliko prihodi, odnosno rashodi po transfernim cenama negativno utiču na poresku osnovicu (razlika između cene van dohvata ruke i transferne cene koja se uključuje u poresku osnovicu može biti i pozitivna i negativna). Prema ZPDPL, svaka razlika između cena van

dohvata ruke i transfernih cena se uključuje u poresku osnovicu, što bi za posledicu imalo da do njene korekcije ne bi dolazilo ni u slučaju kada su ukupni prihodi po transfernim cenama manji od onih po principu van dohvata ruke, pod uslovom da su rashodi obveznika po transfernim cenama za isti iznos manji od rashoda po cenama van dohvata ruke. Međutim, prema obrascu PB-1 u prethodno opisanom slučaju bi do korekcije poreske osnovice došlo po osnovu prihoda, ali ne i rashoda.

Pristup koji je prihvaćen u PB-1, kao i onaj koji bi dobili doslovnim tumačenjem odredbi ZPDPL nije uobičajen u uporednoj praksi. Načelo van dohvata ruke se u članu 9. stav 1. Model-konvencije OECD (vidi /2/) definiše na sledeći način:

„Ako:

1) preduzeće države ugovornice učestvuje neposredno ili posredno u upravljanju, kontroli ili imovini preduzeća druge države ugovornice, ili

2) ista lica učestvuju neposredno ili posredno u upravljanju, kontroli ili imovini preduzeća države ugovornice i preduzeća druge države ugovornice,

i ako su i u jednom i u drugom slučaju, između ta dva preduzeća, u njihovim trgovinskim ili finansijskim odnosima, dogovoreni ili nametnuti uslovi koji se razlikuju od uslova koji bi bili dogovoreni između nezavisnih preduzeća, dobit koju bi, da nema tih uslova, ostvarilo jedno od preduzeća, ali je zbog tih uslova nije ostvarilo, može se uključiti u dobit tog preduzeća i shodno tome oporezovati.“

Takvo rešenje ukazuje da do korekcije po osnovu transfernih cena može doći isključivo u slučaju negativnog uticaja na dobit, koji proističe iz transakcija između dva povezana preduzeća, pri čemu nema prostora za određivanje celokupnog efekta transakcija sa svim povezanim licima, što proizlazi iz odredaba ZPDPL, a obrazac PB-1 preuzima na nivou ukupnih prihoda, odnosno rashoda.

Ukoliko pogledamo uporedna rešenja videćemo da su u njima veoma ograničene mogućnosti za tzv. *set-offs*, tj. postupak pri kome se prilikom utvrđivanja korekcije po osnovu transfernih cena uzima u obzir zajednički efekat na poresku osnovicu dve transakcije, gde u jednoj transakciji poreski obveznik pruža neku pogodnost svom povezanom licu, a za uzvrat kroz drugu transakciju od njega prima povezanu pogodnost (vidi /3 i 9/). U srpskoj poreskoj praksi bi, u skladu sa PB-1, opisani postupak bio moguć samo ukoliko se obe transakcije nalaze na prihodnoj ili na rashodnoj strani, ali ne i ukoliko bi se jedna nalazila na rashodnoj, a druga na prihodnoj strani poreskog bilansa. Međutim, ukoliko se obe transakcije nalaze na prihodnoj, odnosno na rashodnoj strani, srpski poreski propisi omogućavaju iskazivanje zajedničkog efekta bez ikakvih dodatnih zahteva.

Suštinski, rešenje iz PB-1 predviđa tzv. *netting* – iskazivanje zajedničkog efekta transfernih cena na nivou ukupnih prihoda, odnosno rashoda, dok bi prema odredbama ZPDPL bio moguć sveobuhvatni *netting* – iskazivanje ukupnog zajedničkog efekta transfernih cena na poresku osnovicu, bez obzira na

međusobnu vezu između različitih transakcija sa povezanim licima (što bi se kod *set-off-a* podrazumevalo). U uporednoj praksi se sa *netting-om* gotovo i ne susrećemo, bilo na način koji je predviđen obrascem PB-1 ili onaj koji proizlazi iz ZPDPL (vidi /9/), pri čemu on ostavlja mogućnosti za poresko planiranje, ne rešava pitanja prekograničnih transakcija, pa čak i dodatno uvećava problem primene ugovora o izbegavanju dvostrukog oporezivanja, dok norme neophodne za sprečavanje zloupotreba uopšte nisu predviđene. S druge strane, problem dvostrukog ekonomskog oporezivanja, kao u osnovi posledice primene pravila o transfernim cenama, srpski propisi ostavljaju otvorenim.

Rešenje kojim bi se za poreskog obveznika zadržao u osnovi povoljan pristup koji je sadržan u ZPDPL – sveobuhvatno iskazivanje ukupnih efekata transfernih cena na osnovicu, uz sprečavanje mogućnosti za zloupotrebu moglo bi da se sastoji u uvođenju tzv. korespondentnih korekcija (eng. *coresponding adjustments*). Naime, poreski obveznik bi morao uvek da uveća svoju poresku osnovicu za razliku između cene van dohvata ruke i transferne cene određene transakcije, ukoliko ona negativno na istu utiče (ukoliko je cena van dohvata ruke manja od transferne cene u slučaju rashoda prema povezanom licu, odnosno ukoliko je ona veća u slučaju prihoda prema povezanom licu). S druge strane, obveznik bi imao pravo da umanjí poresku osnovicu samo ukoliko može da dokaže da je iznos za koji je umanjuje, onaj za koji je po osnovu iste transakcije uvećana poreska osnovica drugog učesnika u transakciji, pod uslovom da je on rezidentni poreski obveznik Republike Srbije, dok bi se u pogledu korespondentnih korekcija sa prekograničnim elementom one sprovodile u slučajevima kada su predviđene ugovorom o izbegavanju dvostrukog oporezivanja. Na ovaj način bi se, za potrebe domaćeg prava, preuzelo rešenje iz ugovora o izbegavanju dvostrukog oporezivanja, koje Srbija primenjuje sa određenim brojem država, a koje, prateći normu člana 9. stav 2. Model-konvencije OECD (vidi /2/) glasi:

„Ako država ugovornica uključuje u dobit preduzeća te države dobit za koju je preduzeće druge države oporezovano u toj drugoj državi ugovornici, i shodno tome je oporezuje, i ako se ta druga država složi da je tako uključena dobit ona dobit koju bi preduzeće prvopomenute države ostvarilo da su uslovi dogovoreni između ta dva preduzeća bili oni uslovi koje bi dogovorila nezavisna preduzeća, ta druga država vrši odgovarajuću korekciju iznosa poreza koji je u njoj utvrđen na tu dobit. Prilikom vršenja te korekcije, vodiće se računa o ostalim odredbama ovog ugovora i, ako je to potrebno, nadležni organi država ugovornica međusobno će se konsultovati.“

U postojećem sistemu, koji proističe iz rešenja sadržanog u obrascu PB-1 korespondentne izmene prema ugovorima o izbegavanju dvostrukog oporezivanja bi bilo veoma teško, ako ne i nemoguće izvršiti, u situacijama kada srpski poreski obveznik ima poslovne odnose sa većim brojem povezanih lica ili veći broj transakcija sa istim povezanim licem. Napred naveden *netting* efekat transfernih cena dovodi do toga da se na nivou prihoda, odnosno rashoda nivelišu razlike po osnovu cena većeg broja transakcija, što za posledicu može da ima da, iako je došlo do razlika između cena van dohvata ruke i transfernih

cena, nema mesta korekciji poreskog bilansa, odnosno umanjuju oporezive dobiti.

Prethodno predloženo rešenje bi omogućilo da do korekcije po osnovu transfernih cena kojom se umanjuje poreska osnovica dolazi samo u slučaju kada je ona potrebna zbog izbegavanja dvostrukog ekonomskog oporezivanja, pri čemu se mogu uvesti odgovarajuće procesne norme kojima bi se obezbedila temeljna kontrola poreskih obveznika, pa čak i elementi međusobne kontrole poreskih obveznika (što je veoma uspešno sprovedeno u sistemu PDV-a). Drugim rečima, negativna posledica ekonomskog dvostrukog oporezivanja bi bila otklonjena, ali bi se u značajnoj meri sprečile mogućnosti za poresko planiranje i ostvarivanje pogodnosti koje nisu u skladu sa načelom van dohvata ruke.

S obzirom na složenost poreskog uređenja oblasti transfernih cena, valja naglasiti da bi preuzimanje rešenja iz međunarodnog ugovornog poreskog prava predstavljalo samo jedan korak u rešavanju ovog pitanja, a da bi zatim, kroz iskustva u praksi i uz uvažavanje srpskih poreskih specifičnosti i proučavanje komparativnih rešenja (posebno onih država koje su nam slične po veličini i razvijenosti tržišta), trebalo prilagođavati propise domaćim potrebama i uslovima.

6. ISTRAŽIVAČKI OKVIR I PRIMERI

Kada je u pitanju oblast transfernih cena u srpskom poreskom pravu istraživači su suočeni sa gotovo potpunim nedostatkom izvora, bilo onih iz sveta naučne literature, bilo onih iz polja praktične primene normi o transfernim cenama. Naime, osim nekoliko mišljenja Ministarstva finansija u Srbiji trenutno ne postoji mogućnost za sagledavanje koji pristup u tumačenju odredbi o transfernim cenama primenjuju srpski poreski organi, dok tek u poslednje vreme postoje naznake da se srpski sudovi upuštaju u rešavanje sporova u čijoj su osnovi transferne cene. S obzirom na to da su se autori upustili u analiziranje oblasti u kojoj u Srbiji nema iskustava, a koja će tek biti predmet značajnije pažnje naše javnosti smatrali smo da je potrebno osmisliti i obraditi jedan broj primera koji bi na plastičan način mogli da pojasne ponekad možda i previše složenu teorijsku osnovu.

Kako bismo dodatno ukazali na značaj pitanja transfernih cena u srpskom poreskom okruženju sprovedi smo pretragu za nezavisnim privrednim društvima, društvima koja ne ispunjavaju kriterijume povezanosti predviđene članom 59. ZPDPL, po pojedinim oblastima privrede. Drugim rečima, pokušali smo da utvrdimo koliko u Srbiji, po pojedinim privrednim oblastima, postoji društava koja neće imati transakcije sa povezanim licima. Za opisanu pretragu korišćena je danas najzastupljenija baza podataka, koju za potrebe primene pravila o transfernim cenama na području Evrope primenjuju i poreski obveznici, ali i poreske uprave – Amadeus baza, koju izdaje belgijska kompanija Bureau van Dijk (www.bvdep.com), a koja sadrži javno dostupne podatke o više od 18

miliona privrednih društava širom evropskog prostora (uključujući i države koje nisu članice Evropske unije).

Privredne oblasti koje smo izabrali kao uzorak su: proizvodnja piva, proizvodnja farmaceutskih preparata, proizvodnja gume i proizvodnja cementa.

Tabela br. 4 - Prikaz rezultata pretrage u okviru Amadeus baze podataka za nezavisnim proizvođačima piva u Srbiji

Data update	1982									
Username	RSCDEPL49-Amadeus									
Export date	04/05/2011									
	<table> <tr> <td>1.</td> <td>BvD Independence indicator: A+, A, A-, B+, B, B-</td> <td>722,186</td> </tr> <tr> <td>2.</td> <td>Region/Country/region in country: Serbia</td> <td>14,826</td> </tr> <tr> <td>3.</td> <td>NACE Rev. 2 (Primary codes only): 1105 - Manufacture of beer</td> <td>1,268</td> </tr> </table>	1.	BvD Independence indicator: A+, A, A-, B+, B, B-	722,186	2.	Region/Country/region in country: Serbia	14,826	3.	NACE Rev. 2 (Primary codes only): 1105 - Manufacture of beer	1,268
1.	BvD Independence indicator: A+, A, A-, B+, B, B-	722,186								
2.	Region/Country/region in country: Serbia	14,826								
3.	NACE Rev. 2 (Primary codes only): 1105 - Manufacture of beer	1,268								

**Boolean search : 1
And 2 And 3**

TOTAL 4

Definition of the Ultimate Owner:

- minimum percentage that must characterise the path from a subject Company up to its Ultimate owner: 50.01%
- UO can have no shareholder identified or all its shareholders have an unknown percentage

	Company name	City	Country	NACE code	Cons. code	Last year	Op. Rev th EUR Last avail. Yr	GUO Name
1.	BEOGRADSKA INDUSTRIJA PIVA, SLADA I BEZALKOHOLNIH PIĆA-U RESTRUKTU.	BEOGRAD	RS	1105	U1	2009	14.500	
2.	PAN-BEER	KELEBIJA	RS	1105	U1	2008	1.669	
3.	PIK-BEČEJ-PIVARA - U STEČAJU	BEČEJ	RS	1105	U1	2009	53	
4.	SPYNEST	KRAGUJEVAC	RS	1105	U1	2007	8	

Tabela br. 5 – Prikaz rezultata pretrage u okviru Amadeus baze podataka za nezavisnim proizvođačima farmaceutskih preparata u Srbiji

Data update	1982
Username	RSCEDEPL49-Amadeus
Export date	04/05/2011
	1. BvD Independence indicator: A+, A, A-, B+, B, B- 722,186 2. Region/Country/region in country: Serbia 14,826 3. NACE Rev. 2 (Primary codes only): 21 - Manufacture of basic pharmaceutical products and pharmaceutical preparations 4,232

Boolean search : 1 And 2 And 3

TOTAL 5

Definition of the Ultimate Owner:

- minimum percentage that must characterise the path from a subject Company up to its Ultimate owner: 50.01%

- UO can have no shareholder identified or all its shareholders have an unknown percentage

	Company name	City	Country	NACE code	Cons. code	Last year	Op. Rev th EUR Last avail. yr	GUO Name
1.	JUGOREMEDIJA	ZRENJANIN	RS	2120	U1	2009	5.886	
2.	PHARMANOVA	OBRENOVAC	RS	2120	U1	2009	5.410	
3.	9. SEPTEMBAR	VELEREČ	RS	2120	U1	2009	3.257	
4.	FM PHARM	SUBOTICA	RS	2120	U1	2008	1.344	
5.	TECHNO FARM	BEOGRAD (NOVI BEOGRAD)	RS	2120	U1	2008	1.134	

Tabela br. 6 – Prikaz rezultata pretrage u okviru Amadeus baze podataka za nezavisniim proizvođačima gume u Srbiji

Data update	1982
Username	RSCEDEPL49-Amadeus
Export date	04/05/2011
	1. BvD Independence indicator: A+, A, A-, B+, B, B- 722,186 2. Region/Country/region in country: Serbia 14,826 3. NACE Rev. 2 (Primary codes only): 2211 – Manufacture of rubber tyres and tubes; retreading and rebuilding of rubber tyres 638

Boolean search : 1 And 2 And 3

TOTAL

4

Definition of the Ultimate Owner:

- minimum percentage that must characterise the path from a subject Company up to its Ultimate owner: 50.01%
- UO can have no shareholder identified or all its shareholders have an unknown percentage

	Company name	City	Country	NACE code	Cons. code	Last year	Op. Rev th EUR Last avail. yr	GUO Name
1.	PNEUTECH	VRBAS	RS	2211	U1	2009	2.136	
2.	PNEUGROUP	BEOGRAD (RAKOVICA)	RS	2211	U1	2008	1.280	
3.	GUMA-PROFIL - U LIKVIDACIJI	INĐIJA	RS	2211	U1	2008	924	
4.	REKORD-PROTEKTIRANJE - U STEČAJU	POŽAREVAC	RS	2211	NRF	2004	n.a.	

The screenshot shows the Amadeus database interface. The search strategy is as follows:

Criteria	Count
1. BvD Independence indicator: At, A, A-, B-, B-, B-	722,186
2. Region/Country/region in country: Serbia	14,826
3. NACE Rev. 2 (Primary codes only): 2351 - Manufacture of cement	520
TOTAL	0

The search is a Boolean search of criteria 1, 2, and 3. The interface also shows various filters and options for the search results.

Slika br. 1 - prikaz rezultata pretrage u okviru Amadeus baze podataka za nezavisnim proizvođačima cementa u Srbiji

Iz prethodno izloženih rezultata pretrage koji su preuzeti iz Amadeus baze podataka vidimo da se u svakoj od izabranih oblasti privrede javlja samo mali broj nezavisnih privrednih društava, ili ih kao u proizvodnji cementa uopšte i nema, pri čemu najznačajniji proizvođači ne ispunjavaju kriterijume da bi se smatrali nezavisnim društvima, što ukazuje na veliku verovatnoću da će imati transakcije sa povezanim licima, a samim time i transferne cene.

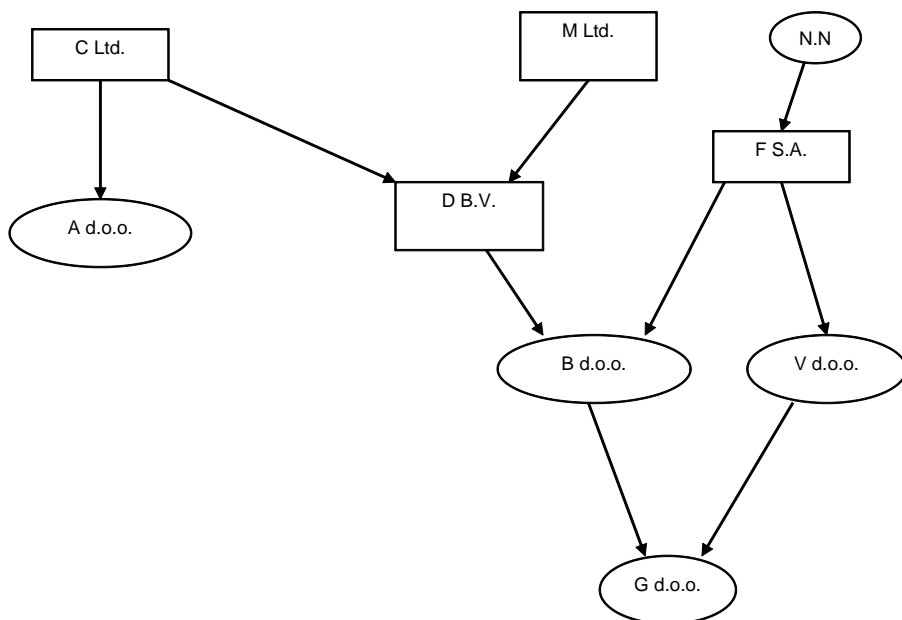
S druge strane, fiskalni značaj pitanja transfernih cena, odnosno razlozi zbog kojih je ova oblast od tolikog interesa i za poreske obveznike, ali pogotovu za poreske vlasti u uporednim jurisdikcijama se na jednostavan način može prikazati kroz sledeći slučaj koji je inspirisan primerima koje možemo naći u srpskoj praksi:

Privredno društvo A d.o.o. Niš i B d.o.o. Novi Sad su u isključivom vlasništvu privrednog društva V d.o.o. Beograd. Privredno društvo A d.o.o. ima gubitke iz prethodnih godina koje može preneti na račun oporezive dobiti samo još u odnosnom poreskom periodu u vrednosti od 100 novčanih jedinica (u daljem tekstu: j). Ukoliko bi poslovali isključivo u skladu sa tržišnim principima, privredno društvo A d.o.o. bi ostvarilo dobit od 10 j., privredno društvo B d.o.o. bi ostvarilo dobit od 100 j., dok bi privredno društvo V d.o.o. ostvarilo dobit od 100 j. Na nivou grupe, bez obzira na to da li matično društvo podnosi konsolidovani bilans ili ne, dobit za oporezivanje bi bila 200 j. (privredno društvo A d.o.o. ne bi imalo oporezive dobiti, jer bi iskoristilo gubitke iz prethodnih perioda da umanju svoju oporezivu dobit, ali bi 90 j. gubitaka iz prethodnih perioda bili izgubljeni) i ukupan poreski dug po osnovu poreza na dobit pravnih lica bi iznosio 20 j. (primenom stope od 10% na osnovicu od 200 j.). Međutim, uspostavljanjem netržišnih odnosa između privrednog društva A d.o.o. i privrednog društva B d.o.o. (npr. A d.o.o. umesto po tržišnim cenama prodaje svoje proizvode B d.o.o. po dvostruko višoj ceni, koje zatim B d.o.o. preprodaje po tržišnim cenama) moguće je da dobit iz privrednog društva B d.o.o. bude preseljena na A d.o.o. i da na taj način rezultat grupe bude takav da A d.o.o. ima dobit od 100 j., B d.o.o. dobit od 10 j. i V d.o.o. dobit od 100 j.. S obzirom na to da A d.o.o. ima 100 j. gubitaka iz prethodnih perioda, koje može iskoristiti na račun svoje oporezive dobiti od 100 j. u ovom poreskom periodu, oporeziva dobit na nivou grupe će biti 110 j. (umesto 200 j., koliko bi ona iznosila da su odnosi između povezanih lica bili tržišni), a poreski dug se, primenom stope od 10%, spušta na 11 j. Da nije došlo do usklađivanja poslovnog rezultata privrednih društava A d.o.o. i B d.o.o., V d.o.o. bi od svojih povezanih lica moglo da ostvari 100 j. prihoda od dividende (110 j. dobiti umanjeno za 10 j. poreza na dobit, koji bi bio plaćen na nivou privrednog društva B d.o.o.). Seljenjem dobiti iz privrednog društva B d.o.o. u privredno društvo A d.o.o., V d.o.o. sada može da prikupi 109 j. prihoda od dividendi (110 j. dobiti umanjeno za 1 j. poreza na dobit, koji bi bio plaćen na nivou privrednog društva B d.o.o.).

U prethodnom delu ovog rada smo ukazali na nedostatke normi srpskog zakonodavstva koje se tiču određivanja toga kada se poreski obveznici mogu smatrati povezanim za potrebe ZPDPL, pri čemu su autori smatrali da je potrebno prikazati jedan hipotetički složeni sistem međusobno povezanih privrednih društava i na njega primeniti postojeće odredbe ZPDPL, kako bi

utvrdili da li se njima mogu rešiti situacije koje poreska stvarnost može postaviti pred poreske obveznike i poreske organe:

Privredno društvo A d.o.o. Beograd je u isključivom vlasništvu privrednog društva C Ltd. Larnaka (nerezidentno privredno društvo). C Ltd. je vlasnik 50% privrednog društva D B.V. Amsterdam (nerezidentno privredno društvo), dok je preostalih 50% u vlasništvu nerezidentnog privrednog društva M Ltd. Valeta. Vlasnici C Ltd. i M Ltd. nisu ni na koji način povezani. D B.V. je vlasnik 50% udela u privrednom društvu B d.o.o. Beograd, gde je preostalih 50% u vlasništvu nerezidentnog privrednog društva F S.A. Paris, koje nije povezano ni sa C Ltd. niti sa M Ltd. F S.A. je isključivi vlasnik privrednog društva V d.o.o. Beograd, a privredno društvo G d.o.o. Novi Sad je u vlasništvu B d.o.o. (50%) i V d.o.o. (50%). Pretpostavimo da su glasovi u organima upravljanja svih navedenih društava srazmerni vlasništvu nad njihovim kapitalom. Takođe, pretpostavimo da je F S.A. otvoreno akcionarsko društvo koje ima brojne akcionare, od kojih samo njih troje imaju po 5% akcija, dok ostali imaju ispod 1%. Nameće se pitanje koja se lica u ovom primeru mogu smatrati povezanim.

Slika br. 2 Šematski prikaz strukture povezanih privrednih društava

Sa stanovišta ZPDPL interesuju nas transakcije srpskih rezidentnih poreskih obveznika A, B, V i G d.o.o.

A d.o.o. je povezano sa C Ltd. (član 59. stav 3. ZPDPL), kao i sa D B.V. (član 59. stav 5. ZPDPL, jer isto lice - C Ltd. – ima kontrolu prema članu 59. stav 3. ZPDPL i nad A d.o.o. i nad D B.V.). Međutim, A d.o.o. nije povezano sa B

d.o.o., s obzirom na to da C Ltd. posredno ima kontrolu nad samo 25% udela u B d.o.o., i to preko svog vlasništva nad 50% udela u D B.V., koji je vlasnik 50% udela u B d.o.o (kada bi D B.V. bio likvidiran, C Ltd. bi stekao neposrednu kontrolu nad 25% udela u B d.o.o.). A d.o.o. nije povezano lice sa M Ltd. niti sa F S.A., jer između njih ne postoji veza koja bi se mogla podvesti pod odredbe člana 59. st. 3, 4. i 5. ZPDPL.

B d.o.o. nije povezano sa C Ltd., ni sa A d.o.o. niti sa M Ltd., s obzirom na to da i ovo privredno društvo ostvaruje samo posrednu kontrolu nad 25% udela u njegovom kapitalu (isto kao i C Ltd.), ali jeste povezano sa D B.V. (član 59. stav 3. ZPDPL), kao i sa F S.A. (član 59. stav 3. ZPDPL). B d.o.o. je takođe povezano za G d.o.o. (član 59. stav 3. ZPDPL) i sa V d.o.o. (član 59. stav 5. ZPDPL).

V d.o.o. je povezano sa F S.A. (član 59. stav 3. ZPDPL), sa B d.o.o. (član 59. stav 5. ZPDPL) i sa G d.o.o. (član 59. stav 3. ZPDPL).

Dok su prethodni rezultati primene testova povezanosti iz člana 59. stavovi 3, 4 i 5 ZPDPL doveli do logičnih rezultata, pogledajmo sada pitanje povezanosti G d.o.o.

G d.o.o. je povezano sa B d.o.o. i sa V d.o.o. (član 59. stav 3. ZPDPL), ali nije povezano sa D B.V., pošto ovo privredno društvo ostvaruje samo posrednu kontrolu nad 25% udela u njegovom kapitalu, niti je povezano sa C Ltd. i M Ltd., koji ostvaruju posrednu kontrolu nad po 12,5% udela u njegovom kapitalu preko D B.V. G d.o.o. nije povezano ni sa A d.o.o., jer se veza između njih ne može uspostaviti preko C Ltd.

Postavlja se pitanje da li su G d.o.o. i F S.A. povezana lica u smislu članova 59. st. 3, 4. i 5. ZPDPL. Naime, F S.A. ne poseduje nikakve udele u G d.o.o. (vlasnici udela u G d.o.o. su B d.o.o. i V d.o.o.), a nema glasove ni u njegovim organima upravljanja (svi glasovi pripadaju B d.o.o. i V d.o.o.). Drugim rečima, F S.A. ne ispunjava uslove propisane u članu 59. st. 3. i 4. ZPDPL, te se ne smatra neposredno povezanim licem sa G d.o.o. Međutim, ukoliko pogledamo član 59. stav 5. ZPDPL dolazimo do nelogičnog rešenja da G d.o.o. i F S.A. ni po ovom osnovu nisu povezana lica. Naime, nijedno pravno ili fizičko lice nema 50% ili pojedinačno najveći broj akcija ili glasova u organima upravljanja F S.A., pa samim time ni, posredno, u G d.o.o.

Sada ćemo se vratiti na opštu odredbu člana 59. stav 2. ZPDPL putem koje bismo mogli da uspostavimo vezu između F S.A. i G d.o.o., s obzirom na to da između njih zasigurno postoji mogućnost kontrole i značajnijeg uticaja na poslovne odluke (F S.A. posredno kontroliše 75% udela u G d.o.o.). Preširoke mogućnosti za tumačenje koje ostavlja član 59. stav 2. ZPDPL navode na potrebu da se utvrde jasna pravila kada je njegova primena opravdana.

M Ltd. i V d.o.o. u našem prethodnom primeru nisu ni na koji način povezani. Međutim, pretpostavimo da F S.A. ima određene obaveze prema M Ltd., pri čemu ove izmiruje tako što uticajem na svoje povezano lice V d.o.o. omogućava M Ltd. da ostvari određene prihode koje pod tržišnim uslovima ne bi moglo da

očekuje (npr. V d.o.o. pod uticajem svog vlasnika prihvata da određena dobra kupuje od M Ltd. po dvostruko višoj ceni od tržišne).

Primenom načela fakticiteta na transakciju između M Ltd. i V d.o.o. (M Ltd. preko F S.A. ostvaruje uticaj na poslovne odluke V d.o.o.) mogli bismo da umanjimo rashode V d.o.o. za onaj iznos koji je izvan domašaja principa van dohvata ruke, pri čemu bi bilo mesta i tumačenju da je V d.o.o. suštinski isplatilo dividendu F S.A., na osnovu koje je ovo privredno društvo dalje izmirivalo svoje obaveze prema M Ltd. To bi dalje dovelo do pitanja primene poreza po odbitku na deo rashoda V d.o.o., koji su isključeni iz poreskog bilansa po osnovu transfernih cena. Za opisanu primenu načela fakticiteta bilo bi neophodno da poreski organ nedvosmisleno potvrdi (na osnovu čvrstih dokaza) svoj stav da se iza poslovnih odnosa između M Ltd. i V d.o.o. krije evazioni motiv, kao i da se kroz njih suštinski odvija poslovni odnos između M Ltd. i F S.A., bez čega nema mesta primeni načela fakticiteta (vidi /6/).

OECD Uputstvo (vidi /3/) sadrži obilje primera koji imaju za cilj da olakšaju razumevanje i primenu pravila o transfernim cenama. Jedan od primera koji navedeni izvor sadrži može da pojednostavi shvatanje značaja izraza transakcija za primenu načela van dohvata ruke, kao i izbor odgovarajuće metode za utvrđivanje cene van dohvata ruke, pri čemu ga možemo prilagoditi srpskom poreskom okruženju:

Privredno društvo A d.o.o. Beograd se bavi proizvodnjom i prodajom određenog dobra AB. Prema ugovoru zaključenim sa povezanim licem - privrednim društvom B d.o.o., privredno društvo A d.o.o. od naručioca posla – privrednog društva B d.o.o. dobija sve potrebne sirovine, pri čemu privredno društvo B d.o.o. odgovara za njihov kvalitet, B d.o.o. mu obezbeđuje neophodni tzv. „know how” za proizvodnju i obavezuje se da otkupi sve proizvedene količine za čiji kvalitet privredno društvo A d.o.o. ne odgovara. Istovremeno, pretpostavimo da je poznata i javno dostupna cena proizvoda BA, istog ili sličnog proizvodu AB, ali ona predstavlja cenu koju za taj proizvod naplaćuje proizvođač koji sam i na sopstveni rizik nabavlja sirovine, poseduje potrebni „know how”, odgovara za kvalitet svojih proizvoda i nema osiguranu prodaju, već je prepušten zakonima tržišta.

U izloženom primeru se *prima facie* radi o proizvodnji istog ili sličnog dobra, ali cena dobra AB nije uporediva ceni BA iz prostog razloga što same transakcije nisu uporedive zbog različitih uslova kojima su podvrgnuti proizvođač dobra AB i proizvođač dobra BA.

Zbog toga se u primeru transakcija prodaje dobra AB od strane privrednog društva A d.o.o., pa samim tim i njegova transferna cena ne može upoređivati sa transakcijom i cenom prodaje dobra BA, već bi je bilo primerenije porediti sa nekontrolisanom transakcijom davanja u zakup radne snage, opreme i prostora sa kojom je najbližnja (tzv. uslužna proizvodnja). Putem istraživanja suštine transakcije između dva povezana lica, dolazimo do zaključka da ona u stvari predstavlja transakciju pružanja usluga, koja je formalno obavijena velom proizvodnje i prodaje dobara.

Nedostatak primene normi o transfernim cenama, odnosno razvijene prakse u ovoj oblasti u Srbiji zahteva da se detaljno analizira efekat koje one imaju na obaveze poreskih obveznika. Koristeći se podacima iz poreskih bilansa jednog broja srpskih privrednih društava, autori su nastojali da kroz primer prikažu slučaj koji će se često pojavljivati u praksi, a preko koga se mogu uočiti problemi koje postojeći obrazac poreskog bilansa otvara:

Pretpostavimo da privredno društvo P d.o.o. Beograd ima rashode po osnovu tri transakcije sa svojim povezanim licima – transakcije A, B i V. Cene iz sve tri transakcije predstavljaju rashod za privredno društvo P d.o.o. Transferna cena transakcije A iznosi 5, transakcije B 10, a transakcije V 15. Cena van dohvata ruke za sve tri transakcije iznosi 10.

Stoga bi u prethodno opisanom primeru poreski bilans poreskog obveznika P d.o.o. Beograd imao sledeći izgled:

Tabela br. 4 - Primer poreskog bilansa poreskog obveznika P d.o.o. Beograd

	IV. Korekcija rashoda po osnovu transfernih cena	
34.	Obračunati troškovi (osim kamata) po osnovu transfernih cena	30 (5+10+15)
35.	Obračunati troškovi (osim kamata) između povezanih lica po tržišnim cenama	30 (10+10+10)
36.	Razlika obračunatih troškova (34 -35)>0	0

Međutim, u slučaju privrednog društva A d.o.o. bi, pod pretpostavkom da mu je transakcija A sa privrednim društvom P d.o.o. jedina koju ima sa povezanim licima, došlo do korekcije po osnovu razlike između prihoda po transfernim cenama – 5, i prihoda po principu van dohvata ruke – 10. Ukoliko se izoluje odnos između P d.o.o. i A d.o.o. vidimo da je došlo do ekonomskog dvostrukog oporezivanja dobiti od 5, s obzirom na to da je taj iznos uvećao poresku osnovicu A d.o.o., ali nije umanjio rashode, pa samim tim ni poresku osnovicu privrednog društva P d.o.o. (vidi /7/).

7. ZAKLJUČAK

Transferne cene su dugo u srpskoj poreskoj praksi predstavljale oblast o kojoj se nije vodilo previše računa, pri čemu su norme koje uređuju ovu oblast bile predmet samo retkih akademskih rasprava, o čemu svedoči i činjenica da su tokom dve decenije svog postojanja u srpskom poreskom pravu ove zakonske odredbe bile predmet samo kozmetičkih izmena, koje su se uglavnom ticale kriterijuma povezanosti. Srpski poreski obveznici su, ukoliko su se ovim pitanjem uopšte bavili, u svoje poreske bilanse samo prepisivali iznos prihoda ili rashoda po transfernim cenama u rubriku predviđenu za vrednost prihoda i rashoda sa

povezanim licima po principu van dohvata ruke. Poreski organi se nisu previše upuštali u kontrolu transfernih cena, što se može objasniti i malim fiskalnim značajem poreza na dobit u ukupnim javnim prihodima. Međutim, dolaskom stranih investitora u Srbiju, ali i izlaskom dela srpske privrede izvan nacionalnih granica, kao i porastom prihoda po osnovu poreza na dobit koji privlači veću pažnju poreskih organa, suočavamo se sa sve izraženijom potrebom razumevanja i adekvatnog pravnog uređenja ove oblasti oporezivanja, koja može biti od suštinskog značaja za privlačenje kapitala. Pogrešnom primenom pravila o transfernim cenama moguće je efektivnu stopu poreza na dobit pravnih lica uvećati značajno iznad nominalnih 10%, a činjenica je da veoma niska stopa poreza na dobit pravnih lica čini jedan od osnovnih faktora za privlačenje stranih ulaganja u Srbiju. S druge strane, neophodni prihodi države mogu biti umanjeni preširokim mogućnostima za poresko planiranje. Razumevanje prirode i načela oblasti transfernih cena je veoma značajno i sa stanovišta pravne sigurnosti, pošto neusaglašenost cene van dohvata ruke koju je utvrdila poreska uprava i one koju je primenio poreski obveznik može da inicira podnošenje prekršajne ili krivične prijave protiv poreskog obveznika. Ukoliko pogledamo države u okruženju videćemo da se Srbija nalazi na začelju ove oblasti, zajedno sa Bosnom i Hercegovinom (s tim da Republika Srpska barem u normativnom smislu ima donekle naprednija rešenja od Srbije), Crnom Gorom i Makedonijom, dok su Hrvatska, Mađarska, Rumunija i Bugarska više usaglasile svoja nacionalna zakonodavstva sa razvijenim državama iz kojih im dolaze najveći investitori. Zbog toga je izuzetno važno da se srpska poreska javnost, zajedno sa državnim organima i privredom, posvete potpunijem uređenju fenomena transfernih cena, čime bi se takođe omogućilo domaćim privrednicima da pod ravnopravnim uslovima učestvuju u tržišnoj utakmici izvan granica Republike Srbije.

LITERATURA

1. Guide to International Transfer Pricing, Law, Tax Planning and Compliance Strategies, Heimert, M.A. and Johnson, M. (eds.), Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn, 2010.
2. OECD Model Tax Convention on Income and Capital – Condensed Version July 2010, OECD, Paris, 2010.
3. OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations 2010 Edition, OECD, Paris, 2010.
4. Ilić-Popov, G.: Poreska harmonizacija u okvirima evropske integracije, *Industrija*, 4/2008.
5. Pavlović, V., Muminović, S.: Značaj razvoja finansijskih tržišta na srpsku privredu, *Industrija*, 4/2010.
6. Popović, D.: Komentar Zakona o poreskom postupku i poreskoj administraciji, Cekos in, Beograd, 2003.

7. Popović, D.: Poresko pravo, peto izmenjeno izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beograd, Beograd, 2010.
8. Pregled dešavanja na svetskom finansijskom tržištu od 14. marta do 25. marta 2011. godine, Narodna banka Srbije – sektor za devizne poslove, dostupno na http://www.nbs.rs/export/internet/latinica/40/sft/sft_20110314.pdf.
9. Transfer Pricing Database, IBFD (on-line publication), 2011.
10. Tucaković, N., Vergles, M.: Nadzor transfernih cijena, *Porezni vjesnik*, 7/2008.
11. UN Practical Manual on Transfer Pricing for Developing Countries (radni materijal), dostupno na http://www.un.org/esa/ffd/tax/documents/bgrrd_tp.htm.
12. Podaci iz poreskih bilansa izabranih srpskih privrednih društava.